Van Ivoren Toren naar Tentoonstellingszaal

Een interview met Bastiaan Steffens, conservator
archeologie bij het Drents Museum

Vanaf december 2018 presenteerde het Drents Museum de archeologische tentoonstelling Nubië – Land van de Zwarte Farao's, georganiseerd door het Museum of Fine Arts in Boston, waarin maar liefst driehonderd objecten uit de Nubische collectie van Boston hun weg hebben gevonden naar Assen. Hiervoor ging Groniek in gesprek met Bastiaan Steffens, de conservator Archeologie van het Drents Museum. Dit gesprek ging niet alleen over de totstandkoming van de tentoonstelling, maar ook over zijn carrièrepad van de ivoeren toren van de wetenschap naar de tentoonstellingszaal. Redacteuren Jitse Daniels en Fouad El Ghamarti bezochten Steffens in zijn kantoor in het huiselijke museum pand met als doel een inzicht te krijgen in dit vakgebied. Ook waren ze benieuwd naar de stappen die de archeoloog heeft gezet om deze functie te mogen beoefenen.

Hoe ben je hier terechtgekomen als conservator?

Ik moet heel eerlijk zeggen dit geen vraag is die ik volledig kan beantwoorden, want ik vraag het mezelf altijd nog een klein beetje af hoe ik hier in vredesnaam terecht ben gekomen zonder vooropleiding die mij heeft voorbereid op het werk in de museumwereld. Ik ben archeoloog, prehistoricus, gespecialiseerd in de Noordwest-Europese Bronstijd, en dat is waar ik me de afgelopen tien jaar mee bezig heb gehouden. Dus het feit dat ik hier zit, is ook gewoon een beetje mazzel. Ik heb in de eerste instantie een achtergrond in veldwerk en ik ben opgeleid in archeologisch

Interview met Bastiaan Steffens

praktijkwerk. In 2013 heb ik voor mijn bachelor eindstage geholpen bij een onderzoeksproject van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de Universiteit Leiden, en op die manier ben ik daar een onderzoeksmaster ingerold. Daar heb ik me verder gespecialiseerd in wetenschappelijk onderzoek. Ik heb vervolgens nog een periode gewerkt in Leiden aan de universiteit als onderwijsassistent en assistent onderzoeker.

Vanuit daar ben ik doorgestroomd naar de universiteit van Leicester in het Verenigd Koninkrijk. Daar ben ik begonnen aan mijn promotieonderzoek en heb ik gewerkt als docent-assistent. Maar nog geen jaar later kwam deze vacature voorbij. Hoewel ik mijzelf geen bijzonder grote kans van slagen gaf, besloot ik toch te solliciteren. Ik denk dat ik daarin bij toeval aansloot op het profiel dat ze bij het Drents Museum zochten; iemand die gespecialiseerd is in de Noordwest-Europese prehistorie. De collectie van het Drents Museum heeft een sterke focus op de prehistorie, dan met name de periode van de Hunebedbouwers tot en met de ijzertijd, ook wel het midden-neolithicum genoemd.

Je vertelde dat je dus vooral gespecialiseerd bent in de Noord-west-Europese Bronstijd. Het oude Nubië is dan weer heel wat anders.

Klopt. Aanvankelijk werd ik aangenomen om met de vaste collectie van het museum aan de slag te gaan, maar tegelijkertijd was de eerste taak die ik kreeg het maken van een tentoonstelling over dit oude rijk.¹ Dus dat was voor mij ook een beetje een ver-van-mijn-bed-show. Kort na mijn aanstelling kreeg ik via de telefoon het bericht dat mijn eerste tentoonstelling over Nubië zou gaan. Ik wist niet eens exact waar Nubië lag, dus voor deze tentoonstelling moest ik op nul beginnen. Dat maakt het werk voor mij ook uitdagend; dat ik een periode kan oppakken waar ik nog niet zoveel ervaring in heb en daar een archeologische tentoonstelling over moet maken. Dat is spannend, want ik moet in heel korte tijd heel veel kennis opdoen. Ik heb het natuurlijk ook niet allemaal alleen gedaan. Voor de samenstelling van het tentoonstellingsboek heb ik bijvoorbeeld allerlei specialisten uit binnen- en buitenland aangeschreven.

Je wordt dan geacht een tentoonstelling te maken. Hoe begin je dat proces?

Het allereerste begin is eigenlijk al voor mij gedaan. Het maken van een tentoonstelling begint met het leggen van contacten met eventuele bruikleengevers, dus de mensen die de collectie leveren, het definiëren van een thema, het kiezen van een naam en het selecteren van voorwerpen. In dit geval is de bruikleengever het *Museum of Fine Arts* in Boston, die hebben de grootste collectie Nubische voorwerpen buiten Soedan, dus er is enorm veel om uit te kiezen. Mijn voorganger [Vincent van Vilsteren, red.] heeft de lijst met objecten gemaakt met een andere inhoudelijke insteek. Hij wilde meer de focus leggen op de hoogtijdagen van Nubië (ca. 800 – 600 v.Chr.). Naarmate mijn vooronderzoek vorderde kwam ik erachter dat ik in de tentoonstelling juist meer aandacht wilde geven aan de perioden ervoor en erna, in een poging om meer context aan die hoogtijdagen te geven. Een inhoudelijk doel nastreven met objecten die daar niet voor zijn gekozen bleek moeilijk, maar ik geloof dat het al met al is gelukt.

Dat was eigenlijk een beetje andersom beginnen. Hoe ziet het vooronderzoek er in dat geval uit?

Dat klopt. Het proces moest ondertussen wel gewoon in gang worden gezet. Terwijl ik me aan het inlezen was, heb ik ook al contact gezocht met de vormgever van de tentoonstelling die het concept dat ik voorstelde heeft uitgewerkt tot de ruimtelijke invulling van de tentoonstellingszaal. Daar zijn allerlei praktische, maar ook conceptuele problemen mee gemoeid, dus dat was een stap die vrij vroeg was genomen, samen met het zoeken naar auteurs voor het tentoonstellingsboek. Ik heb voor het boek een aantal dingen zelf geschreven, maar de echt inhoudelijke hoofdstukken moest ik uitbesteden. Een aantal professoren uit Groningen en Leiden en een voormalig collega uit Leicester hebben daarom meegewerkt aan het tentoonstellingsboek. Archeologie en met name prehistorische archeologie is een vrij kleine wereld, dus ik kende al wel wat mensen die in musea werken of hebben gewerkt, maar je leert het vooral door het te doen – daar kwam ik ook achter.

Hoe gaat het proces verder in zijn werk?

In principe ben ik inhoudelijk verantwoordelijk. Ik bedenken een concept,

Interview met Bastiaan Steffens

wat ik presenteer aan mijn collega's zodat er feedback en kritiek op kan volgen. Wanneer intern het concept is afgebakend probeer ik dat te communiceren naar een vormgever, die dan met een lay-out komt voor de tentoonstellingszaal. In samenwerking met de vormgever zijn we dan bezig met de uiteindelijke plaatsing van de tentoonstellingsstukken. Dat moet dan ook weer gecommuniceerd worden naar de bruikleengever. Het zijn natuurlijk oude en fragiele voorwerpen, dus zij willen van alle objecten precies weten wat we ermee doen en of ze goed behandeld worden, wat op zijn beurt zorgt voor veel praktische hindernissen. Daarnaast hebben we ook een plicht, vind ik, om iets meer uit te dragen met zo'n tentoonstelling dan alleen puur de geschiedenis van Nubië. Je moet er ook een eigen draai aan geven die de tentoonstelling maatschappelijk relevant maakt.

Nubië ligt grotendeels in het huidige Soedan, en voor een klein deel in Egypte. Soedan komt nu vooral slecht in het nieuws met burgeroorlogen en hongersnood. Maar met de tentoonstelling probeer ik ook duidelijk te maken dat de staat waarin wij Soedan nu zien, niet altijd zo is geweest. Dit is deels het gevolg van de overheersing van [opnieuw] de Egyptenaren en later de Engelsen in de negentiende en twintigste eeuw. Dat wij vandaag Soedan als een achtergesteld gebied zien is ook enigszins het gevolg van hoe archeologie zelf vroeger is ingezet. Dus dat is ook een verhaal dat op de achtergrond speelt, wat ook naar voren komt in de tentoonstelling.

De voorwerpen zijn afkomstig uit de Verenigde Staten. Zou je kunnen spreken van gestolen schatten?

Niet zozeer 'gestolen', maar er zijn nog genoeg kritische noten te plaatsen bij de manier waarop de objecten zijn verworven. De opgravingen zelf vonden plaats vlak voor de bouw van enkele stuwdammen waardoor die plekken zouden onderlopen, dus er moest gegraven worden. Anders zouden de schatten verloren gaan. Dat is eigenlijk dezelfde gang van zaken die archeologen tegenwoordig in Europa toepassen aan de hand van het verdrag van Valletta (1992) in de archeologische praktijk: opgravingen verrichten als het nodig is wanneer vindplaatsen verstoord dreigen te worden, zoals in het geval van bouwwerkzaamheden. Maar het verhaal wat aan de hand van deze opgravingen verteld is, is tegelijkertijd ernstig problematisch. De man die het grootste deel van de collectie heeft opgegraven was George

Reisner [1867-1942, red.], egyptoloog uit de Verenigde Staten. Pas twee jaar voor de geboorte van Reisner was de slavernij in zijn land afgeschaft. Dat zegt iets over het tijdsbeeld waarin deze archeoloog is opgegroeid, en wat hij meenam aan conceptuele bagage naar zijn eigen onderzoek. Reisner groeide op in een periode waarin segregatie en racisme nog aan de orde van de dag waren. Daarnaast is het heel belangrijk om te onthouden dat hij een egyptoloog was die niet in Egypte vondsten aan het opgraven was, maar in een regio die hij als het buitengebied ervan zag. Hij ging niet naar Nubië met het doel om iets te weten te komen over Nubië, maar om te weten te komen wat Nubië betekende voor Egypte. Dat zie je heel sterk terug in Reisners werk.

Zo trok Reisner een regelrechte parallel tussen de mensen in Soedan 1500 v.Chr. en de mensen in Soedan omstreeks 1920. Volgens hem waren de Nubiërs “cultureel incompetent”, en was er geen vooruitgang geweest in die ca. 3500 jaar. Ze waren volkomen afhankelijk van impulsen van buitenaf om ook maar een steek op te schieten, aldus Reisner. Dat is nogal wat om te zeggen, laat staan om in wetenschappelijk onderzoek te gebruiken om zo’n verhaal te onderbouwen. Daarom is wat ik met deze tentoonstelling probeer te doen, het gebruiken van precies diezelfde voorwerpen die hij heeft opgegraven om een totaal ander verhaal te vertellen.

Dus het in ere herstellen van een cultuur?

Ja. Het begon eigenlijk als een secundair doel, om ook op zo’n manier ook wat explicieter met achterliggende aannames die heersen rond de thematiek van onze tentoonstellingen om te gaan. Uiteindelijk is het eerherstel van de Nubiërs toch wel tot een gelijkwaardig onderwerp uitgegroeid, wat naast de pijler staat van het algemene verhaal over Nubië.

Nog even terug naar je sollicitatie, je noemde dat je aanstelling als conservator vrij onverwacht was?

Ik zat eigenlijk midden in het schrijven van mijn proefschrift en er zat een ‘probation review’ aan te komen na het eerste jaar. Ik moest een document van 80 pagina’s inleveren op basis waarvan besloten zou worden of mijn onderzoek waardevol genoeg was om voort te zetten. Na dat document

Interview met Bastiaan Steffens

eindelijk af was heb ik 's nachts nog een sollicitatiebrief geschreven. Het leek voor mij een droombaan omdat ik heel graag dit soort werk had willen doen na mijn promotietraject, en het is het soort vacature dat maar één keer in de paar jaar voorbij komt, dus ik voelde de verplichting om erop te solliciteren. Als er dan iemand zit, dan zit 'ie er een jaar of dertig. Mijn voorganger, Vincent van Vilsteren, zat er vanaf 1986 tot afgelopen december [2018, red.]. En ik ken de conservator van het andere grote archeologisch centrum in Nederland, het Rijksmuseum voor Oudheden, en die is nauwelijks ouder dan ik. Die gaat voorlopig ook nog niet weg. Midden in de drukte voelde ik wel de noodzaak om te solliciteren.

Dus de gedachte was er al wel om daar iets mee te doen?

Ja. Ik heb me eerst altijd gericht op academisch werk, maar zo'n prachtige positie, waar je je onderzoek kan combineren met het tentoonstellen van archeologie aan een breder publiek, dat kon ik niet laten schieten. Ik meldde me aan met de verwachting dat nog wel twintigduizend anderen met meer ervaring hetzelfde hadden gedaan.

Hoe zag de sollicitatieprocedure eruit?

De eerste vacature kwam ergens eind oktober en begin november [2017, red.] uit, de sollicitatieprocedure begon in december en na een laatste gesprek in januari [2018] was 1 februari mijn eerste werkdag. Dus ik werk hier nog maar een jaar.

Dan heb je er ook heel wat voor opgegeven als je midden in een proefschrift hieraan begint.

Jawel, maar ik ga er ook weer mee verder. Ik was recent in Leiden, en met mijn voormalig werkgever, David Fontijn, één van de grote namen in het Bronstijdonderzoek in Europa, heb ik het altijd goed kunnen vinden en hij is nog steeds enthousiast over mijn onderzoek. Het wordt alleen natuurlijk wel een langetermijnproces, waarbij ik er voor het museum ook een interessante draai aan ga proberen te geven.

Wat voor achtergrond hebben de collega's waarmee je werkt eigenlijk?

Het museum doet meer dan alleen het tentoonstellen van archeologische vondsten. Naast grote tentoonstellingen zoals Nubië hebben we ook erg succesvolle kunsttentoonstellingen gehad. Mijn enige collega-archeoloog op dit moment is Wijnand van der Sanden, die de afgelopen dertig jaar provinciaal archeoloog is geweest en terug is gekomen om nog één laatste tentoonstelling te maken. Dat is iemand met immens veel kennis over de Drentse archeologie, en het is heel fijn om daarvan te kunnen leren. Maar mijn voorganger Vincent van Vilsteren was bij uitstek degene met de ervaring in het maken van tentoonstellingen met een archeologisch onderwerp.

Hoe is de samenwerking dan met bijvoorbeeld historici?

Onze conservator Geschiedenis houdt zich binnen het Drents museum voornamelijk bezig met managementtaken. Daarom was bijvoorbeeld historicus Mariska de Bone aangenomen, om een historische tentoonstelling te maken, dit keer over een bekende motorcoureur [Egbert Streuer, red.]

Maar het is een vrij klein museum, met tegelijk de ambitie om heel veel verschillende onderwerpen te bespreken. Als archeoloog ben ik bij het Drents Museum ervoor verantwoordelijk dat alle archeologische thema's met evenveel aandacht voor inhoudelijke kwaliteit worden behandeld. Om deze reden probeer ik contact te zoeken met mensen uit Groningen of Leiden; zo heeft de conservator van het *Museum of Fine Arts* in Boston meegeschreven aan het tentoonstellingsboek. Ik probeer zo in feite mijn onderzoeksnetwerk in te zetten, en dat uit te breiden waar relevant.

En hoe worden thema's voor tentoonstellingen uitgezocht?

Er ligt een concept voor wat wij willen doen met archeologietentoonstellingen, waar onze meeste tentoonstellingen op gebaseerd zijn; het behandelen van relatief onbekende archeologische complexen of culturen, vaak niet uit Europa maar andere werelddelen, of echt uit Drenthe iets laten zien wat je niet zou verwachten, dus een concept dat specifiek past bij dit museum. In de Randstad heb je weliswaar een groter aanbod aan archeologische vondsten,

Interview met Bastiaan Steffens

maar wij proberen juist bijzondere collecties hiernaartoe te halen die je niet zo vaak tegenkomt. In het Rijksmuseum van Oudheden is er bijvoorbeeld een grote focus op de Grieken en Egyptenaren, en wij proberen nog verder over de grenzen te kijken. Niet Egypte, maar Nubië, niet Mesopotamië, maar Iran, of eerder Mongolië. Dat is de lijn die we volgen.

Nog een laatste vraag: wat is je volgende taak als conservator?

Mijn volgende taak is het herinrichten van onze vaste collectie over de Drentse prehistorie en daar een nieuwe tentoonstelling van proberen te maken. Onze huidige tentoonstelling staat nu een jaar of tien, niet heel lang, maar hij is wel gebaseerd op een wat verouderd concept over wat archeologie is en wat het ons kan bijbrengen. Daarom wil ik de collectie de 21e eeuw intrekken en een verband leggen tussen contemporaine archeologische vraagstukken en de Drentse prehistorie.

Uit dit gesprek met Bastiaan Steffens blijkt maar weer dat de rol van conservator erg breed is. Mensen met veel verschillende achtergronden kunnen iets bijdragen aan een museum. Een relevante vooropleiding is weliswaar handig, maar niet allesbepalend voor je carrière. Voor Steffens was het tijdens de totstandkoming van de tentoonstelling Nubië - Land van de Zwarte Farao's niet zijn kennis over de Bronstijd die hem het meest van pas kwam. De conservator heeft in plaats daarvan meer gehad aan zijn onderzoekskwaliteiten, zijn netwerk vanuit de universiteit en niet in de laatste plaats aanpassingsvermogen. Kwaliteiten die wij historici in de basis ook bezitten.

Noten

1. Het gebied dat vroeger Nubië genoemd werd, omvatte grofweg het zuiden van Egypte en het huidige Soedan. In de tentoonstelling *Nubië - Land van de Zwarte Farao's* (inmiddels afgelopen, dec. 2018 - mei 2019) kwamen objecten en verhalen aan bod uit verschillende koninkrijken tussen 2400 v.Chr en 350 n.Chr. Op zijn grootst was Nubië net zo machtig als Egypte. Zie ook: "Nubië", Drents Museum, <https://drentsmuseum.nl/nl/tentoonstellingen/nubi%C3%AB> (geraadpleegd 6 juli 2019).